

พุทธประวัติตอนออกผนวช: การตีความตามคัมภีร์เนตติปกรณ์
**Biography of Lord Buddha in the time of the ordination:
Hermeneutic based on Nettippakarana Canon**

ธีรตา ข่านอง Thirata Khamnong

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

National Institute for Child and Family Development Mahidol University
Corresponding author email: thirata.kha@mahidol.ac.th

Received: December 15, 2020; **Revised:** December 19, 2020; **Accepted:** December 19, 2020

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ถึงเรื่องราวพุทธประวัติตอนออกผนวช โดยใช้การวิเคราะห์ตีความตามคัมภีร์เนตติปกรณ์ ด้วยหลักเทศนาหาระ 6 อย่าง ได้แก่ อัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ และอาณัตติ มาช่วยในการทำความเข้าใจพุทธประวัติในช่วงนี้ ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า อัสสาทะของการออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ทำให้พระองค์สามารถประพฤติพรหมจรรย์ได้อย่างเต็มที่ อาทีนวะของการออกบวชของพระองค์โดยไม่ได้บอกกล่าวขออนุญาต ทำให้เครือญาติเกิดความเศร้าเสียใจและเป็นทุกข์ จนนำมาสู่การบัญญัติเป็นพระวินัยสงฆ์ที่ก่อนจะบวชพระหรือเณร พระอุปัชฌาย์จะต้องสอบถามผู้ที่บวชให้ ดี ถ้าหากไม่ได้รับอนุญาตมาแล้วบวชให้จะต้องอาบัติทุกกฏ นิสสรณะของการออกบวชของพระองค์ มีหนทางแห่งการดับทุกข์ ที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางดำเนิน ผละของการออกบวช คือ พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดับกิเลสได้โดยสิ้นเชิง พ้นจากความทุกข์ ยังประโยชน์แก่พระองค์เอง และเวไนยสัตว์ทั้งหลาย อุปายะของการออกบวช คือ การดำเนินตามทางของอริยมรรคไปสู่พระนิพพาน ซึ่งสรุปรวมเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา และอาณัตติของการออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ คือ พระองค์ได้แนะนำ

ชักชวนผู้อื่นให้รู้ตาม และปฏิบัติตามพระองค์ด้วย คือ ปญฺจวัคคีย์ เป็นกลุ่มแรก ด้วยการแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร”

คำสำคัญ : การตีความ, พุทธประวัติ, ออกผนวช

Abstract

This article was purposely attempted to analyze the biography of Lord Buddha in the time of the ordination through hermeneutics based on Nettippakarana Canon and the six principles of preaching elements (Desanā); namely, enjoyment (*Assāda*), disadvantage (*ādinava*), freedom by deliverance (*Nissaranā*), result (*Phala*), proficiency (*Upāya*) and Buddha regulation or disciplinary rules (*Āñatti*) for making a better understanding of such biography. In the study, it was found that the *Assāda* for ordination of Prince Sithattha had caused Him to fully follow the path of holy life, the disadvantage of His ordination (*ādinava*) had caused Him to go forth without any permission giving rise to a great deal of sorrow and lamentation and thereby prescribing Sangha's Order for ordination of monks or novices; those who wanted to be ordained need to be carefully examined, if found unfit, then the preceptor commits an offence of wrongdoing, the Buddha's freedom by deliverance (*nissarana*) obviously paved the way for the end of suffering through the noble path called (*Ariyamagga*), the results of ordination (*Phala*) brought about enlightenment to Him; He completely put an end to suffering and causing the hefty amount of advantage to Himself as well as trainable man, the proficiency as to means and methods of ordination (*Upāya*) referred to the ways Lord Buddha followed the noble path leading to Nirvana. All these were called threefold learning, morality, concentration and wisdom. Lastly, the mandate of ordination for Prince Sithattha suggested and persuaded others to follow and practice the way He did as were done by group of five ascetics through the first sermon called 'Dhammacakkappavattanasutta'.

Keywords: Hermeneutics, Biography of Lord Buddha, the Great Renunciation

บทนำ

การศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยและคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารสำคัญต่างๆ นั้น บางครั้งอาจมีตัวหนังสือเพียงไม่กี่บรรทัดที่บอกกล่าว หรือบอกเล่าอธิบายหลักธรรมคำสอน เหตุการณ์ หรือเรื่องราวในครั้งพุทธกาล ที่

ผ่านล่วงเลยมากกว่า 2,500 ปี ให้อนุชนผู้ศึกษารุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ตาม นอกเหนือจากความเข้าใจในด้านภาษาดั้งเดิมที่ใช้จารึกคำสอน และเรื่องราวในยุคนั้นแล้ว ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ก็มีส่วนช่วยให้สามารถช่วยทำความเข้าใจเรื่องราวและเหตุการณ์ในอดีตได้เป็นอย่างดี แต่บางครั้งการศึกษาทำความเข้าใจในพุทธพจน์ คำสอน และเรื่องราวต่างๆ ในคัมภีร์ดั้งเดิม คือ พระไตรปิฎก ด้วยการใช้เอกสารชั้นรองลงมา เช่น อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ก็มีความจำเป็นที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเอกสารชั้นต้นได้ดียิ่งขึ้น ความรู้ทางด้านศาสตร์แห่งการวิเคราะห์และการตีความจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะช่วยให้ทำความเข้าใจในพุทธพจน์ และเหตุการณ์ที่ล่วงเลยมาได้เป็นอย่างดี

พุทธประวัติ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ที่มีการจารึก บันทึก และมีหลักฐานอ้างอิงต่างๆ ให้พบเห็นมากมายในเชิงประจักษ์ จนทำให้สามารถเชื่อได้ว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง โดยเฉพาะเหตุการณ์ช่วงหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจสละเพศคฤหัสถ์เข้าสู่หนทางแห่งการถือครองเพศบรรพชิต ซึ่งเรียกว่า “ออกผนวช” เพื่อบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงไม่กี่บรรทัดว่า พระสิทธัตถะราชกุมารนั้นมีพระชนมายุ 29 พรรษา ได้เสด็จออกผนวช บำเพ็ญเพียรตลอด 6 ปี จึงได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นผู้นำวิเศษ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 33 ข้อที่ 185 หน้าที่ 315)

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังเป็นพระราชกุมารนั้น ได้เสด็จออกผนวชในขณะที่พระองค์มีพระชนมายุได้ 29 พรรษา หลังจากนั้นพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติอยู่ถึง 6 ปี จึงจะได้บรรลุอนุตรสัมมาโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทางพระพุทธศาสนา

การออกผนวช หรือ การออกบวช จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงจากเพศฆราวาสไปสู่เพศบรรพชิต ทำให้ผู้เขียนบทความมีความสนใจที่จะศึกษาว่า การที่เจ้าชายสิทธัตถะซึ่งอยู่ในวรรณะกษัตริย์ มีความถึงพร้อมบริบูรณ์ทั้งโภคทรัพย์ต่างๆ มีภรรยาและบุตรอันเป็นที่รัก แล้วเหตุใดจึงตัดพระทัยทิ้งทรัพย์สมบัติต่างๆ และลูกเมีย แล้วเลือกที่จะออกบวช ซึ่งดูแล้วหนทางที่พระองค์เลือกไม่ได้มีคนรอบข้างยินดีด้วยเท่าไร นับตั้งแต่พระราชบิดา พระราชมารดา พระนางสิริมหามายา หรือแม้แต่นายฉันทะ ผู้ที่พาเจ้าชายสิทธัตถะออกจากวังไปผนวชก็ตาม ดังนั้นในสายตาของผู้ที่ครองเรือนที่อยู่รอบข้างเจ้าชายสิทธัตถะต่างเห็นว่า “การ

บวช” ไม่ใช่สิ่งที่สุขสบาย แต่เป็นการไปดำรงชีวิตที่ยากลำบาก แร้นแค้น แต่เหตุใดเจ้าชายสิทธัตถะถึงเลือกที่จะบวช ละทิ้งเพศมาราวาส แสวงหาทางพ้นทุกข์ ในสายทางเดินที่หลากหลาย คนมองว่าเป็นความทุกข์ยากลำบาก ไม่ได้สุขสบาย เป็นการละทิ้งชีวิตปกติวิสัยที่มนุษย์ทั่วไปที่ครองเรือนแสวงหา ซึ่งพระองค์ทรงใช้เวลาถึง 6 ปีในการแสวงหาคำตอบที่จะพ้นจากความทุกข์ และในที่สุดพระองค์ก็ได้ทรงค้นพบ และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บทความนี้ผู้เขียนจะอาศัยวิธีการตีความตามคัมภีร์เนตติปกรณ์ ด้วยหลักเทศนาหาระมาช่วยอธิบายให้เห็นถึง “การบวช” หรือ “การผนวช” ที่เจ้าชายสิทธัตถะได้เลือกตัดสินใจใช้เป็นหนทางแสวงหาการออกจากความทุกข์ การตีความตามคัมภีร์เนตติปกรณ์นี้จะช่วยขยายความให้ผู้ที่ได้ศึกษาพุทธประวัติตอนออกผนวชทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “การบวช” ของเจ้าชายสิทธัตถะ ได้ดียิ่งขึ้น

หลักเทศนาหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์

คัมภีร์เนตติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ที่รจนาโดยพระมหากัจจายนะ พระสาวกที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศในทางขยายความย่อให้พิสดาร ท่านมีความแตกฉานในพระไตรปิฎกเป็นอย่างยิ่ง ท่านได้รจนาไว้เพื่ออธิบายพระพุทธพจน์ไว้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อจะได้แจ่มแจ้งแทงตลอดในอริยสัจ 4 ซึ่งได้ถวาย คัมภีร์ที่เรียกว่า “เนตติ” แก่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณาและอนุโมทนา คำว่า “เนตติปกรณ์” แปลว่า “คัมภีร์แนะนำ, คัมภีร์ที่นำไปสู่การบรรลุธรรม” คัมภีร์เนตติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่อธิบายขยายความพระพุทธพจน์เหมือนอรรถกถา แต่เนตติปกรณ์จัดเป็นอรรถกถารุ่นแรกมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในคัมภีร์เนตติปกรณ์แบ่งเป็นวิภาคใหญ่ๆ 3 วิภาค คือ หาระ นัย และสาสนปฏิฐาน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2552: 46-47)

เทศนาหาระ คือหลักการหรือวิธีการอธิบายขยายความเทศนาหรือพระพุทธพจน์ เพื่อกำจัดความไม่รู้ ความสงสัย ความเข้าใจผิดในเทศนานั้น หรืออาจจะเรียกสั้นๆว่าหลักการของนักเทศน์หรือหลักการของนักเขียนก็ได้โดยแยกประเภทไว้ 6 อย่าง คือ อัสสาทะ อาทีนวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ อาณัตติ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า สำหรับผู้บำเพ็ญเพียรชื่อว่าเทศนาหาระ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2552: 50)

การตีความตามหลักเทศนาหาระนั้น พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้อธิบาย ขยายความเทศนา หรือ พุทธพจน์ เพื่อกำจัดความไม่รู้ ความสงสัย ความเข้าใจผิด โดย แยกแยกอธิบายทั้งโดยพยัญชนะ และตามอักขรศัพท์ หลัก 6 ประการของเทศนาหาระ ประกอบด้วย

๑. **อัสสาทะ** คือ ภาวะที่น่ายินดี ความยินดี ความพอใจ ข้อดี ด้านดี ส่วนที่เป็น คุณ และภาวะที่ทำให้เกิดซึ่งความสุข โสมนัส อภิภูตรมย์ ตัณหา และวิปัสสา
๒. **อาทินวะ** คือ โทษ ส่วนที่เป็นโทษ ข้อเสีย ด้านที่เสีย สิ่งที่ไม่น่ายินดี ไม่น่า พพอใจ ได้แก่ทุกข์ โทมนัส อนิภูตรมย์ ซึ่งตรงข้ามกับ อัสสาทะ ข้างต้น
๓. **นิสสรณะ** คือ ธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ หรือธรรมที่นำออกจาก ทั้งอัสสาทะและอาทินวะได้แล้ว ได้แก่ อริยมรรค และนิพพาน
๔. **ผละ** คือ อานิสงส์ ประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ แห่งการฟังธรรมและการปฏิบัติตามธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว ตั้งผลที่ฟังได้ทั้งใน ชาติปัจจุบัน และในภพชาติต่อไป ซึ่งได้แก่ปัญญา มนุษยสมบัติ และ สวรรค์สมบัติ
๕. **อุบายะ** คือ วิธี แนวปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงนิสสรณะ หรือ ผละ ได้แก่บุพพภาค ปฏิปทา ข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นอันเป็นบรรทัดฐานแห่งอริยมรรคและ นิพพาน คือ การรักษาศีล การอบรมจิต การเจริญปัญญา
๖. **อาณัตติ** คือ การแนะนำ การชักชวน การชี้แนะ การโน้มน้าวใจให้คล้อยตาม รวมไปถึงการสั่ง บังคับ ตักเตือน การให้สติสำนึก โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อให้ยินดีพอใจที่จะน้อมนำคำสอนไปปฏิบัติให้เกิดนิสสรณะ หรือผละ กล่าวคือเพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติตาม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2552: 51-58)

เมื่อได้อธิบายขยายความของเนื้อหาอย่างหนึ่งอย่างใดของพุทธพจน์ ตามหลักการเทศนาหาระในเนตติปริกัณห์ ที่จะอธิบายให้เห็นถึงความดีสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ สิ่งที่เป็นโทษ การ ออกหรือการสลัดออก ผลที่ควรจะได้รับ อุบายวิธีในการปฏิบัติ บัญญัติคำสั่งห้ามหรือ ข้อบังคับต่างๆ ตามหลักการนี้แล้ว เชื่อได้ว่าเป็นการอธิบายธรรมโดยมองครบทุกด้าน ไม่มอง อะไรด้านเดียว ที่จะช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟัง ได้เรียนรู้จนเกิดความเข้าใจในหัวข้อธรรมนั้นๆ ได้ดี

ความหมายของ “การออกผนวช”

คำว่า “ผนวช” (คำกริยา) เป็นคำราชาศัพท์ ที่หมายถึง “การบวช” คำว่า “บวช” มาจากภาษาบาลีว่า “ปพฺพชฺชา” ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก “ป” แปลว่า “ทั่ว” และ “วชฺ” แปลว่า “เว้น” ประกอบกันเป็นคำนาม (ตามหลักไวยากรณ์บาลี) แปลตามรากศัพท์ว่า “การเว้นทั่ว” (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สรรค์คำ), 2538: 239) แต่เมื่อแปลตามเนื้อหา (อรรถ) หมายถึง การเว้นความชั่วทุกอย่าง อันหมายถึง ความชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ ผู้ที่บวชหรือนักบวช จึงมีชื่อเรียกว่า “ปพฺพชิต” ในภาษาบาลี หรือในภาษาไทย คำว่า “บรรพชิต” แปลว่า ผู้บวชแล้ว หรือผู้ละเว้นความชั่วทั้งทางกาย วาจา และทางใจ

การบวชจึงเป็นการเว้นจากการใช้ชีวิตปกติเหมือนคนธรรมดาสามัญ เป็นการนำตัวเว้นออกจากการทำชั่วทั้งปวง ที่คนทั่วไปครองเรือนจำต้องทำอยู่ ทั้งที่เป็นไปเพื่อการดำรงชีวิต เช่น ผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหาร หรือค้าขายชีวิตสัตว์ หรือ เป็นไปด้วยความประมาทขาดสติก็ตาม ชีวิตของนักบวชจึงแตกต่างจากชีวิตฆราวาสอย่างสิ้นเชิง ตั้งแต่การแต่งกายที่เป็นผ้าจีวรสีส้มเผด ไม่มีเครื่องตกแต่งประดับประดาอะไรตามร่างกาย ไม่ใช่เครื่องหอมขลุ่ยดอกไม้ การฉันอาหารเพียงวันละมื้อ ใช้ชีวิตอย่างสมณะเรียบง่าย ออกจากเรือนอันสะดวกสบายมาอาศัยอยู่ตามโคนต้นไม้ บำเพ็ญเพียรภาวนาทุกเมื่อเชิ้อวัน เพื่อหาหนทางแห่งการพ้นทุกข์

การนำหลักเทศนาหาระมาใช้ตีความการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ

ผู้เขียนได้นำหลักเทศนาหาระทั้งหกที่ว่าด้วย อัสดทา อะทินวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ และอาณัตติ มาช่วยในการตีความเพื่อชี้ให้เห็นข้อดี ข้อเสีย การออกจากทุกข์ อาณิสสส์ แนวปฏิบัติ การโน้มน้าวเพื่อแสดงให้เห็นถึงประเด็นต่างๆ ของการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่หากมองในมุมมองของผู้ออกบวชก็ย่อมเป็นคุณและเป็นกุศลอย่างยิ่งยวด แต่หากมองในมุมมองของผู้ที่เป็นเครือญาติที่ยังมีความอาดูร และมีได้เต็มใจอนุโมทนาในกุศลแห่งการบวช ก็ย่อมนำพามาซึ่งความทุกข์ระทมแก่ผู้ที่เป็นเครือญาติอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นบุตร ธิดา หรือบิดามารดา ในสมัยพุทธกาลเมื่อครั้งเจ้าชายสิทธัตถะจะตัดสินใจออกผนวช วันหนึ่งพระองค์เสด็จประพาสพระราชอุทยาน โดยรถพระที่นั่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ซึ่งเทพยดานิรมิตให้ทอดพระเนตร แต่ละวันที่ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต

ยิ่งเพิ่มความเปื้อนหายในกามคุณ และพระทัยน้อมไปในเพศบรรพชิตอย่างแรงกล้า” (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2554: 85-87) พยายามดัดสัจพระองค์ตื่นบรรทม มาทอดพระเนตรเห็นนางบำเรอที่เคยพอนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีในยามกลางวันคูตุดจนาง สวรรค์ แต่ยามนอนหลับนอนเคลื่อนไหวเหมือนดุจซากศพในป่าช้า ทำให้พระองค์สังเวช ยิ่งเพิ่ม การอยากออกบวชวิฑูณ และมองเห็นว่าการบรรพชาบำเพ็ญเพียรปฏิบัติธรรม จะเป็นหนทาง ที่จะช่วยให้ห่างจากอารมณ์อันล่อให้หลงมัวเมา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิต ชิโนรส, 2554: 90-93)

พระองค์ทรงมองเห็นโทษของกามคุณ ที่จะนำพาพระองค์ให้พลัดพลินหลงมัวเมาไป กับกามสุขที่พระราชบิดาได้ประทานให้ และสิ่งแวดล้อมที่รายล้อมพระองค์ในพระราชวังให้ติด ในกามสุขอยู่ทุกเมื่อเชิวัน จนเมื่อเห็นเทวทูตคนแก่ คนเจ็บ และคนตาย ซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามกับ กามสุขที่พระองค์ได้ทรงสัมผัสมาตลอดชีวิต ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ สิ้นหวัง หากเทว ทูตที่ 4 เพศบรรพชิตไม่ออกมา พระองค์ก็จะมีข้อเปรียบเทียบให้เห็นว่า เพศบรรพชิตเป็น หนทางที่จะช่วยให้ห่างออกจากกามคุณได้

1. อัสสาทะของการออกผนวช ข้อดีของการออกบวชถือเพศบรรพชิต ไม่ต้องมีความ เกี่ยวข้องกับเรือน และชีวิตแบบฆราวาส เหมาะต่อการประพฤติพรหมจรรย์ ที่จะฝึกหัดขัด เกลากาย วาจา ใจ ให้ไปในหนทางแห่งการพ้นทุกข์ได้ หากยังต้องเป็นฆราวาส ต้องข้อง เกี่ยวกับกามคุณโดยมาก การฝึกหัดขัดเกลากาย วาจา ใจ ย่อมเป็นไปได้โดยยาก ดังนั้นการที่ เจ้าเจ้าชายสิทธัตถะตัดสินใจออกผนวช จำเป็นต้องละทิ้งทุกอย่าง ทั้งทรัพย์สมบัติ เครือญาติ เป็นผู้ไม่มีบ้าน ไม่มีเรือน ไม่มีสมบัติใดๆ มีเพียงผ้ากาสาวพัสตร์ และบาตรเป็นเครื่องดำรงชีวิต เพื่อไปฝึกหัดขัดเกลากายตามหลักไตรสิกขาจนบรรลุธรรมพ้นทุกข์ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน พระสาวกในฉวีโสธนสูตร ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ เสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์ แล้วหลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะพยากรณ์ได้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุ เมื่อก่อนที่ข้าพเจ้ายังครองเรือนอยู่ ยังเป็นผู้ไม่รู้ พระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคต ได้แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าได้สดับธรรม นั้นแล้ว จึงเกิดศรัทธาในพระตถาคต เมื่อมีศรัทธา ย่อมตระหนักว่า ‘การ

อยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด เป็นทางแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ชัต ไม่ใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาवพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 172 หน้า 121)

จึงแสดงให้เห็นว่าแม้กระทั่งตอนที่พระองค์จะออกผนวชเมื่อครั้งเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็ตาม พระองค์ก็ยังทรงเห็นว่า การออกบวชเป็นเพศ บรรพชิตจะเป็นหนทางที่จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ และปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมได้ง่าย กว่าเพศฆราวาส เพราะเมื่อใดที่พระพุทธองค์ยังอยู่ในเพศฆราวาส ยังต้องข้องเกี่ยวกับพระราชสมบัติ พระราชวัง โอรสและพระชายาแล้ว การที่พระองค์จะบำเพ็ญเพียรคงไปได้ยากยิ่ง พระองค์คงปฏิบัติไม่ได้เต็มที่ วิถีปฏิบัติแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ด้วยการถือครองสมณเพศ จึงเป็นการเหมาะสมและดีที่สุดในการหาหนทางพ้นทุกข์ ดังที่พระองค์ได้ตั้งพระทัยไว้

หากมองอีกแง่มุมหนึ่งการที่เจ้าชายสิทธัตถะตัดสินใจหนีออกผนวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ ด้วยเพราะตระหนักดีว่า “สตรีเพศเป็นศัตรูของพรหมจรรย์ การได้ใกล้ชิดสตรี ย่อมทำให้การฝึกตนเพื่อละราคะเป็นไปได้ยาก” (พระมหากมล ถาวโร (มิ่งคำม), 2543: 76) การข้องเกี่ยวในกามราคะ จะยังให้เกิดความกำหนัด มีตัณหาและอวิชชาครอบงำ ไม่สามารถ ตัดวิญญูะได้สิ้น การประพฤติพรหมจรรย์จึงเป็นหนทางที่เพศบรรพชิตควรยึดครองไว้ให้มั่น ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก ปาราชิกสิกขาบทที่ 1 สุทินนภาณวาร ที่พระองค์ทรงบัญญัติ สิกขาบทข้อนี้ในที่ประชุมสงฆ์

“พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่ คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำเลย เธอ บวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้ว โฉนจึงไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ให้ บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิตเล่า เราแสดงธรรมโดยประการต่าง ๆ เพื่อคลาย ความกำหนัด มิใช่เพื่อความกำหนัด เพื่อความพราก มิใช่เพื่อความประกอบ ไว้ เพื่อความไม่ถ้อยมัน มิใช่เพื่อความถ้อยมัน มิใช่หรือ เมื่อเราแสดงธรรม เพื่อคลายความกำหนัด เธอก็ยังจะคิดเพื่อความกำหนัด เราแสดงธรรมเพื่อ ความพราก เธอก็ยังจะคิดเพื่อความประกอบไว้ เราแสดงธรรมเพื่อความไม่ถ้อย

มัน เธอก็ยังจะคิดเพื่อมีความถื้อมัน เราแสดงธรรมโดยประการต่าง ๆ เพื่อ
สํารอกราละ เพื่อสร้างควมเมม เพื่อดับควมกระหอย เพื่อถอนควมอาลัย
เพื่อตัดวิญญะ เพื่อควมสันตณหะ เพื่อคลอยควมกํำหนด เพื่อดับทุกข์ เพื่อ
นิพพาน มิใช่หรือ เรอบอกการละกม การกํำหนดรู้ควมสําคัญในกม
การกํำจัดควมกระหอยในกม การเพิกถอนควมตริกในกม การระงับควม
กลัดกลุ้มเพราะกมไว้โดยประการต่าง ๆ มิใช่หรือ” (พระไตรปิฎกภษษไทย
เล่มที่ 1 ข้อที่ 39 หน้ที่ 27)

แม้เมื่อพระสิทธัตถะจะเสด็จออกผนวช จนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระสมมัสสัมพุทธเจ้าแล้ว
เป็นการฝึกตนเพื่อละรละเป็นไปได้อยาก จึงควรที่จะประพติพรหมจรรยโดยการถือครองเพศ
บรรพชิตไว้ จะสามารถละกิเลส ตณหาให้หลุดพ้นจากวิญญะ ก้าวสู่พระนิพพานได้

2. อาทินวะของการออกผนวช ข้อเสียของการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะที่มีได้
บอกกล่าวขออนุญาตจากผู้ใด ได้ทำให้เครือญาติของพระองค์ทั้งพระราชบิดา พระราชมารดา
และพระนางพิมพาเศร้าเสียพระทัยอย่างมากมยไปแล้วครั้งหนึ่ง การออกผนวชของพระองค์
ยังทำให้พระญาติ คือ น้องชายต่างพระมารดา นันทกุมารบวชตาม รวมทั้งพระโอรสของ
พระองค์ รหุลกุมาร ถือบวชตามอีกด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เอง นำมาซึ่งควมเศร้าโศก
เสียใจให้กับประยูรญาติที่ใกล้ชิดเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ที่ไม่มีรัช
ทายาทสืบบัลลังค์ ดังเรื่องราวในพุทธประวัติช่วงตอนหนึ่งที่ว่า เมื่อคราวพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึง
นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ แล้วนั้น พระนางพิมพา ทรงทราบ ได้บอกให้รหุล
กุมารไปเข้าเฝ้าทูลขอพระราชสมบัติจากพระพุทธเจ้า เมื่อพระรหุลมาถึงได้เข้าเฝ้า
พระพุทธเจ้าและทูลขอพระราชสมบัติ พระพุทธองค์กลับบอกให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัช
ชายบวชให้พระโอรสของพระองค์เอง เป็นพระรหุล สามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาซึ่ง
ต่อมาก็ได้บรรลุนเป็นพระอรหันต์ เนื่องด้วยพระองค์ทรงเห็นว่า “อริยทรัพย์เป็นทรัพย์ที่
ประเสริฐกว่าทรัพย์ทั้งหลาย” และ การบวชให้ได้ศึกษาปฏิบัติเพื่อการบรรลุนธรรม จะเป็น
หนทางให้ได้อริยทรัพย์ซึ่งมีค่ามากมายยิ่งกว่าทรัพย์ใดๆ ในโลกนี้ที่ไม่มีความยั่งยืน และเต็มไปด้วย
ควมทุกขในการดูแลปกป้องรักษา แต่การบวชครั้งนี้ของรหุลกุมารกลับนำมาซึ่งควม
อาดูรและการเสียพระทัยของพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาเป็นอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าคราวเจ้าชายสิทธัตถะ
ละพระโอรสของพระองค์เอง และเจ้าชายนันทะออกผนวช เพราะ รหุลกุมารรัชทายาทองค์

ต่อไปที่ยังมีอยู่บวชเป็นสามเณรเสียแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะไม่อาจทรงระงับความทุกข์โศกเศร้าครั้งนี้ได้ จึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่นิโครธาราม แล้วทูลขอรับรองพระพุทธเจ้าว่า ถ้าพระองค์เจ้ารูปใดจะบวชลูกหลานชาวบ้าน ก็ได้โปรดให้พ่อแม่เขาได้อนุญาตให้ก่อน เพราะถ้าไม่อย่างนั้นจะทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้เป็นพ่อแม่มาก ดุจที่พระองค์ได้รับเมื่อราหุลบวชในคราวนี้ พระพุทธเจ้าทรงรับตามที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงขอร้อง จึงทรงบัญญัติพระวินัยไว้เป็นธรรมเนียมสืบมาจนทุกวันนี้ว่า ถ้าใครจะบวชไม่ว่าบวชเป็นพระ หรือบวชเป็นสามเณร ต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ หากภิกษุรูปใดบวชให้โดยที่ไม่ได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ต้องอาบัติทุกกฏ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 1 ข้อที่ 105 หน้าที่ 164)

จากเหตุดังกล่าวนี้เอง จึงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน ผู้ที่จะออกบวชเป็นสามเณร หรือ พระภิกษุ จะต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาก่อน หากไม่ได้รับอนุญาตจะไม่สามารถบวชได้ แม้ว่าผู้นั้นจะเต็มใจมาบวชด้วยกุศลจิตอันแรงกล้าของตนเองก็ตาม นอกจากนี้การออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ยังทำให้พระนางพิมพาต้องเป็นหญิงหม้ายสามปี ด้วยเพียงเพราะเจ้าชายสิทธัตถะเกรงว่าพระนางพิมพาจะขัดขวางการออกผนวชของพระองค์ทำให้ไม่ได้ออกบวช หรือจะขอติดตามไปด้วย ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการบวชมากยิ่งขึ้น

“ตรัสสั่งนายฉันทะแล้วก็เสด็จไปยังปราสาทพระนางพิมพาเทวี เพื่อทอดพระเนตรราหุลกุมาร พระโอรสพระองค์เดียวของพระองค์ เผยพระทวารห้องบรรทมของพระนางพิมพาเทวี มีแสงส่องสว่าง เห็นพระนางบรรทมหลับสนิท และพระกรของพระนางทอดโอรสอยู่ ทรงดำริจะอุ้มพระโอรสขึ้นชมเชยเป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งต้องยกพระกรของพระนางขึ้น ก็เกรงว่าพระนางพิมพาจะทรงตื่นบรรทม เป็นอุปสรรคขัดขวางการเสด็จออกบรรพชา” (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2554: 94)

เมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ และบริบททางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับบทบาทของสตรีเพศในวัฒนธรรมอินเดียโบราณ ดังมีปรากฏในคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ ที่รวบรวมคำสอนพื้นฐานของศาสนาฮินดูไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ ได้มีการกล่าวถึงสตรีในลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกับชายไว้มากมาย และมีข้อหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับ สตรีไม่อาจดูแลตัวเองได้ ต้องมีเพศ

ชายคัมภีรครองตลอดเวลา เมื่อวัยเด็กหญิงจะมีบิดาคัมภีรครอง พอแต่งงานก็มีสามีปกครอง เมื่อสามีตายจะมีลูกชายดูแลแทนตอนหล่อนแก่เฒ่า สตรีไม่อาจอยู่ตามลำพังได้ ด้วยอิทธิพลของคำสอนนี้ จึงเกิดมีประเพณีสตรีขึ้นในอินเดีย และหญิงม่ายแม้ยังสาวบางเผ่ายังคงปฏิบัติอยู่ กล่าวคือ เมื่อสามีตายก็จะถูกเกลี้ยกล่อมให้โดดเข้ากองไฟตายตามสามีไป โดยเชื่อว่าจะได้บุญกุศลมาก คือ ได้ไปเกิดในสวรรค์ (พระมหากมล ถาวโร (มิ่งคำมี), 2543: 23) จึงเป็นที่มาของคำว่า “สตี” หรือ “สตรี” ที่แปลว่า ผู้ยอมตายตามสามี ปัจจุบันประเพณีหญิงโดดเข้ากองไฟตายตามสามีได้ยกเลิกไปแล้ว (นงศ์พาง เจริญสุขมงคล, 2551: 117-118) หรือแม้แต่ในเวสสันดรชาดก จะเห็นว่าเมื่อพระเวสสันดรออกบวช พระนางมัทรีก็ออกบวชตามด้วย ดังนั้นการที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชในเวลาค่ำในช่วงที่พระนางพิมพาหลับสนิท จึงเป็นช่วงที่ดีที่สุด และการที่ไม่ตรัสบอกพระนางพิมพา เพราะเจ้าชายสิทธัตถะเกรงว่าพระนางพิมพาจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการขัดขวางการออกบวช ทั้งการห้ามมิให้พระองค์ไปผนวช หรือ การติดตามพระองค์ไปบวชด้วย

จึงอาจกล่าวได้ว่า การออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะแม้ว่าจะมีข้อดีต่อการประพุดิพรหมจรรย์ของเจ้าชายสิทธัตถะแล้ว แต่การออกผนวชโดยไม่บอกกล่าวกับเครือญาติใกล้ชิดนำมาซึ่งข้อเสียของการออกผนวชที่จะทำให้เครือญาติเศร้าโศกเสียใจและเป็นทุกข์ แม้ต่อมาหลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ทรงทราบข้อนี้เป็นอย่างดี ถึงได้เห็นชอบตามที่พระเจ้าสุทโธทนะร้องขอ จนกำหนดเป็นพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎกที่จะผู้ที่ออกบวชได้ต้องขออนุญาตจากพ่อแม่ผู้ปกครองให้เรียบร้อย ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถบวชได้ และผู้ที่บวชให้ถ้าไม่สอบถามให้ดีว่าได้รับอนุญาตมาแล้วหรือยังแล้วทำการบวชให้โดยไม่ได้รับอนุญาตมาก็ให้ถือว่าอาบัติทุกกฏ ดังนั้นผู้ที่จะออกบวชจึงควรจะต้องขออนุญาตผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง ผู้ที่เคารพนับถือ ถ้าผู้ที่ทำงานอยู่ก็ต้องขออนุญาตผู้บังคับบัญชาหรือเจ้านายก่อนออกบวช จัดการภาระการงานทุกอย่างให้เรียบร้อยเสร็จสรรพ และให้เครือญาติพ่อแม่ผู้ปกครอง คนใกล้ชิดได้ร่วมอนุโมทนาบุญในกุศลจิตและเจตนาที่จะเกิดผลดีทั้งต่อผู้บวชและผู้อนุโมทนาบุญอย่างยิ่งยวด

3. นิสสรณะของการออกผนวช การออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นการตัดสินใจที่สละทรัพย์สินสมบัติทางโลก และเลือกวิถีการปฏิบัติทางธรรมเพื่อหาหนทางแห่งการพ้นทุกข์ ซึ่งพระองค์ได้ทรงค้นพบทางอันประเสริฐ ทางแห่งการดับทุกข์ ที่เรียกว่า อริยมรรค บางทีก็

เรียกว่า มรรคมืองค์ 8 แต่ควรเรียกเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรคซึ่งว่าโดยองค์ประกอบจะมี 8 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 299) คือ 1. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ 2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ 3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ 4. สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ 5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ 6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ 7. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ 8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

ทางอันประเสริฐนี้จะทำให้ผู้ที่ดำเนินตามได้ถึงความเป็นอริยบุคคลในแต่ละระดับ ผู้ที่ดำเนินตามทางนี้จนได้ญาณที่สามารถละสังโยชน์ได้ขาดมี 4 ชั้น คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค และได้ผล 4 คือ โสดาปัตติผล สกทามิผล อนาคามิผล และ อรหัตตผล

เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อครั้งได้ออกผนวชแล้ว ทรงบำเพ็ญเพียรด้วยวิธีการต่างๆ กระทั่งการบำเพ็ญทุกรกิริยา ที่นักบวชยุคนั้นบำเพ็ญเพียรกัน พระองค์ทรงรู้ซึ่งว่าที่ได้บำเพ็ญไปไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ จนกระทั่งพระองค์ได้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอริยสัจ 4 และดำเนินทางสายกลาง ตามแนวทางอันประเสริฐที่ เรียกว่า อริยมรรค จนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทรงนำแนวทางนั้นซึ่งสามารถสรุปย่อเป็นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญามาสั่งสอนพระสาวกให้ประพฤติปฏิบัติตามศึกษาเรียนรู้เพื่อจะได้บรรลุธรรมตามแต่ละระดับขั้นภูมิธรรมของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้พ้นจากความทุกข์ ไปสู่พระนิพพาน

ดังที่พระองค์ได้สั่งสอนอัคริทธิทัตตะผู้ออกบวชให้เห็นว่า มนุษย์โดยมากมักมีภัยคุกคามจากการไปนับถือภูเข ป่าไม้ วัตถุ เจตีย์ อาราม เป็นสรณะ สิ่งเหล่านั้นมิใช่สรณะอันสูงสุด แต่ผู้ที่ยึดถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะสูงสุด และใช้ปัญญาพิจารณาอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และอริยมรรคมืองค์ 8 อันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความสงบระงับทุกข์ นั้นเป็นสรณะอันสูงสุด เพราะผู้อาศัยสรณะเช่นนั้นย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 188-193 หน้าที่ 92) ความดับทุกข์ หรือ นิโรธ หรือที่เรียกว่า นิพพาน เป็นสภาวะเดียวกัน คือ สงบ สุข พ้นจากความทุกข์ เป็นหนึ่งในอริยสัจ 4 เป็นโลกุตรธรรม อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น นิสสรณะ คือ การออกบวชเพื่อจะได้บรรลุธรรมอันประเสริฐจนเข้าสู่พระนิพพานได้นั้น ต้องอาศัยหนทางอันประเสริฐที่เรียกว่า มรรคมืองค์ 8 ดำเนินไปตามแนวทางนั้น

ที่สามารถสรุปรวมได้ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จนบรรลุธรรมได้อรหันตผล พ้นจากความทุกข์

4. ผลของการออกผนวช ผลของการบวช หรือที่เรียกว่า อาณิสสของการบวชมีมากมายทั้งประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อผู้อื่น และประโยชน์ต่อพระศาสนา กล่าวคือ ประโยชน์ต่อตนเอง ผู้บวชได้มีโอกาสฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองให้กิเลสเบาบางลง, ประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ ได้ตอบแทนพระคุณพ่อแม่ และเป็นเนืองนาบุญของโลก และประโยชน์ต่อพระศาสนา คือ ผู้บวชได้ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อย่างจริงจัง ได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาทผู้สืบต่ออายุของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2537: 16-23)

ประโยชน์ต่อตนเองของผู้บวช คือ การได้ประพัตพรหมจรรย์เป็นการได้ฝึกหัดขัดเกลาจิตใจของตนเองให้เบาบางลงได้โดยง่ายกว่าการที่ยังถือครองในเพศฆราวาส ที่ยังต้องข้องเกี่ยวกับบ้านเรือน บุตรธิดา กิจการการงานต่างๆ เพื่อหาเลี้ยงชีพ ทางเดินของการประพัตพรหมจรรย์ที่ไม่ข้องเกี่ยวกับสิ่งอันเป็นภาระที่ไม่จบสิ้นนี้ จะเป็นทางเดินที่ปลอดโปร่ง สะดวก และฝึกฝนพัฒนาจิตใจได้สะดวกกว่ามากนัก

สำหรับประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ บิดามารดา และผู้มีพระคุณนั้น การบวชจะได้เป็นการตอบแทนพระคุณของท่าน และประโยชน์สำหรับพระศาสนา คือ การบวชทำให้มีพระสงฆ์สืบต่อเป็นศาสนทายาททางพระพุทธศาสนา ที่ได้เรียนรู้พระธรรมวินัย ซึ่งจะช่วยให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงอยู่ต่อไป

แม้ว่าการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะจะมุ่งประโยชน์ส่วนตน คือ เพื่อจะหาทางพ้นจากความทุกข์ด้วยการประพัตพรหมจรรย์ก็ตาม แต่ก็ได้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมคือ เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้หรือริยสัจสี่เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ทรงโปรดสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้บรรลุธรรมตามพระองค์ โดยเริ่มแรกพระองค์ทรงนึกถึงอาจารย์ที่เคยสอนพระองค์ให้บำเพ็ญทุกรกิริยา แต่อาจารย์ทั้งสองท่านตายไปก่อนแล้วเกิดเป็นอรุพพรหม ซึ่งพระองค์ไม่สามารถไปสั่งสอนธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ให้อาจารย์รู้ตามได้ พระองค์ก็ทรงนึกถึงปัญจวัคคีย์ และได้มาสั่งสอนจนปัญจวัคคีย์บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ และได้โปรดเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแก่บิดา รวมถึงมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จนมีผู้รู้ธรรมตามบรรลุเป็นพระอรหันต์มากมาย หรือบางคนก็เป็นพระโสดาบัน พระสกคาคามี พระอนาคามีที่ตั้งมากมายตามภูมิธรรมของแต่ละคน

5. อุปายะของการออกผนวช แนวปฏิบัติ ข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นอันเป็นบรรทัดฐานแห่งอริยมรรคและนิพพาน คือ การรักษาศีล การอบรมจิต การเจริญปัญญา ตามหลักไตรสิกขา สำหรับผู้ออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจะต้องฝึกอบรมตน ที่เรียกว่าไตรสิกขา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติของพระพุทธศาสนาทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นกิจหรือเป็นหน้าที่หลักที่พระภิกษุต้องเพียรกระทำ เพื่อเข้าถึงสิ่งที่ประเสริฐหรือดีที่สุดที่ชีวิตพึงได้ ดังพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กิจที่สมณะควรกระทำมีอยู่ 3 ประการ คือ 1. การสมาทานอธิศีลสิกขา 2. การสมาทานอธิจิตตสิกขา 3. การสมาทานอธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาว่า “เราจะมีคหิณใจอย่างยิ่งในการสมาทานอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่มีความพอใจในการศึกษา อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา แม้จะเดินตามหลังภิกษุทั้งหลายไปด้วยสำคัญว่า เราเป็นภิกษุ เราเป็นภิกษุ ดังนี้ ก็หาชื่อว่า เป็นภิกษุเหมือนรูปอื่น ๆ ไม่ เหมือนลาซึ่งเดินตามหลังฝูงโค แต่สีก็ดี เสียงก็ดี เท้าก็ดี ไม่เหมือนโคเลย แม้มันจะสำคัญตนว่าเป็นโค ก็หาเป็นโคอย่างโคทั้งหลายไม่”(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 82-83 หน้าที่ 308-309)

“ภิกษุทั้งหลาย กิจที่คหบดีชาวนาต้องรับทำ 3 ประการนี้ กิจที่คหบดี ชาวนาต้องรับทำ 3 ประการ อะไรบ้าง คือ คหบดีชาวนาในโลกนี้ 1. ต้องเร่งรีบไถคราดนาให้เรียบร้อย 2. ต้องเร่งรีบเพาะพืชลงไปตามกาลที่ควร 3. ต้องเร่งรีบไขน้ำเข้าบั้งระบายน้ำออกบ้าง กิจที่คหบดีชาวนาต้องรับทำ 3 ประการนี้แล คหบดีชาวนานั้นไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจที่จะบันดาลว่า วันนี้แลข้าวเปลือกของเราจะเกิด พรุ้งนี้จึงออกรวง มะรืนนี้จึงหุงได้ แท้ที่จริง ข้าวเปลือกของคหบดีชาวนานั้น มีระยะเวลาของฤดูที่จะเกิดขึ้น ออกรวงและหุงได้ ฉันทใด ภิกษุทั้งหลาย กิจที่ภิกษุต้องรับทำ 3 ประการนี้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล กิจที่ภิกษุต้องรับทำ 3 ประการอะไรบ้าง คือ 1. การสมาทานอธิศีลสิกขา 2. การสมาทานอธิจิตตสิกขา 3. การสมาทานอธิปัญญาสิกขา กิจที่ภิกษุต้องรับทำ 3 ประการนี้แล ภิกษุนั้นไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจที่จะบันดาลว่า วันนี้แล พรุ้งนี้ หรือมะรืนนี้ จิตของเราจะหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถ่อมมัน ภิกษุทั้งหลายที่แท้จริง จิตของภิกษุนั้นผู้ศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิ

ปัญญาสิกขา มีระยะเวลาที่จะหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถื้อมัน” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 93 หน้าที่ 324-325)

สิ่งที่พระพุทธองค์ได้สั่งสอนพระสาวกของพระองค์นั้น พระพุทธองค์ได้ทรงปฏิบัติ และทดลองมาแล้วจนรู้แน่ชัดว่าการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานี้จะเป็นการฝึกหัดขัดเกลาไปสู่ หนทางอริยมรรคที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ ครั้นพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อได้ออกบวชพระองค์ก็เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่ง ที่จะต้องเรียนรู้ฝึกหัดขัดเกลาพัฒนา ตนเอง พระองค์ทรงทดลองที่อาจเรียกได้ว่า “ลองผิดลองถูก” ตามแต่อาจารย์ในยุคณั้้นว่า หนทางนี้ดี หนทางนี้ใช่ ทางนี้แหละจะพ้นทุกข์ พระองค์ทดลองอยู่ถึง 6 ปี แต่ก็ไม่ใช่หนทางพ้น ทุกข์ที่แท้จริง การดำเนินทางตามหลักสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา ตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ที่ สามารถสรุปย่อเป็นหลักไตรสิกขา นี้เองจึงจะสามารถเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การบรรลุธรรม เพื่อจะได้พ้นจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริง และพระองค์จึงวางแนวทางการปฏิบัติของ พระภิกษุทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ได้สละเพศฆราวาสมานุ่งห่มจีวร และออกบวชตามพระองค์ ว่าจำเป็นต้องอาศัยหลักความจริง ที่เรียกว่า “ธรรม” เมื่อนำเอาธรรมมาเป็นเครื่องนำทางใน การฝึกฝนอบรมพัฒนาตน ธรรมะก็จะเป็นสรณะองค์ที่ 2 ผู้ใดเอาธรรมหรือหลักความจริงใน ธรรมชาตินำมาใช้ประโยชน์ได้ ผู้นั้นก็สามารถดำรงชีวิตด้วยตัวเองอย่างดี เครื่องมือที่จะเอาธรรม มาใช้ประโยชน์ได้ ก็คือ ปัญญาที่รู้ความจริง แต่ถ้ายังไม่รู้ความจริงนั้นโดยสมบูรณ์ ก็เอาธรรมมา ใช้ได้ไม่เต็มที่ หรือไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาตนเองด้วยสิกขา คือ ฝึกศึกษาเรียนรู้ ยิ่งขึ้นไป ก็จะได้ปัญญาความรู้นั้น เมื่อทำได้แบบนี้ จะพัฒนาตนเองขึ้นไปเรื่อย ๆ ตาม ความสามารถ ตามศักยภาพของแต่ละคน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557: 20-24) ตามแต่ละระดับภูมิธรรมที่ตนเองจะสามารถบรรลุได้ตามลำดับขั้นของการเป็นอริยบุคคล นับตั้งแต่โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหนต์ หากการเข้าสู่กระแสพระนิพพานของ บุคคลที่ได้ฝึกหัดตามหลักไตรสิกขาแล้วยังไม่เห็นผลในปัจจุบัน ก็ยังเป็นการฝึกหัดขัดเกลา ตนเองให้พร้อมสั่งสมเป็นบารมีสำหรับผู้ที่ยังปรารถนาพระนิพพานสืบต่อไป

6. อาณัติของการออกผนวช อาณัติของการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ คือ การที่เจ้าชายสิทธัตถะแนะนำ ชักชวน ชี้นำ โน้มน้าวใจให้ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่เคยอุปฐาก พระองค์ เมื่อครั้งที่พระองค์บำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่นานถึง 6 ปี ได้คล้อยตามในหลักธรรมคำสอน

ของพระองค์ เพื่อให้ยินดีพอใจที่จะน้อมนำคำสอนไปปฏิบัติเพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติตาม

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” นับเป็นเทศนาถันท์แรกที่ทรงแสดงทางที่พระองค์ทรงปฏิบัติ ได้ทรงแสดงธรรมที่ได้ตรัสรู้ ได้ทรงแสดงญาณ คือความรู้ของพระองค์ที่เกิดขึ้นในธรรมนั้น โดยปฐมเทศนานี้ได้แสดงใน วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 โดยใจความปฐมเทศนาทั้ง 3 ตอนนี้ คือ

ตอนที่ 1 พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้ทางที่บรรพชิต คือ นักบวชซึ่งมุ่งความหน่าย มุ่งความสิ้นราคะความติด ความยินดี มุ่งความตรัสรู้ มุ่งพระนิพพาน ไม่ควรชั่งเสพ อันได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือ ความประกอบตนด้วยความสุขสดชื่นอยู่ในทางกาม และ อตตกิลมณานุโยค คือ ประกอบการทรมานตนให้ลำบากเดือดร้อนเปล่า เหล่านี้เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นของต่ำทราม เป็นกิจของปฤชชน มิใช่กิจของบรรพชิตผู้มุ่งผลแห่งที่สุด

ตอนที่ 2 ได้ทรงแสดงธรรมะที่ได้ตรัสรู้ เมื่อละทางทั้งสองข้างต้น และมาเดินทางสายกลาง เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางที่เป็นข้อปฏิบัติอันสมควร แล้วทรงแสดงทางสายกลาง หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 อันประเสริฐ แล้วสรุปรวมลงซึ่งองค์ประกอบทั้ง 8 นั้น ด้วย อริยสัจ 4 ซึ่งแปลว่า ความจริงของบุคคลผู้ประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ตอนที่ 3 พระพุทธองค์ได้ทรงชี้แจงว่า ที่เรียกว่า ตรัสรู้นั้น คือ รู้อะไร มีลักษณะเช่นไร คือ ต้องเป็นความรู้ที่ผุดขึ้นว่าเป็นทุกข์ เป็นสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ ควรละ เป็นนิโรธความดับทุกข์ ควรทำให้แจ้ง เป็นมรรค ทางให้ถึงความดับทุกข์ ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้อบรมให้มีขึ้นได้บริบูรณ์แล้ว เพราะฉะนั้น ญาณ คือ ความตรัสรู้ที่ประกอบด้วย สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), (2551: 10-12) อาณัติการออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่ได้แสดงปฐมเทศนาแก้ปัญหาวิคัลป์ มีอัญญาโกณฑัญญะ เป็นผู้รู้ตามเป็นคนแรก ได้เป็นพระโสดบัน และได้บวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ทำให้มีพระรัตนตรัยครบทั้ง 3 ประการ เป็นครั้งแรกในวันนั้น คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ การชี้แนะ ชักชวน ชี้นำ สั่งสอนให้ผู้อื่นได้รู้ตามพระองค์ในวันอาสาฬหบูชาจึงเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่รู้ตามคือพระอัญญาโกณฑัญญะ และพระสาวกอีกหลายคนที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนจนบรรลุมรรค พ้นจากกิเลสและความทุกข์ตามเช่นเดียวกับพระองค์ หากผู้ที่ยังไม่สามารถบรรลุมรรค

ธรรมอันวิเศษ ก็สามารถนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์มาใช้ในชีวิตประจำวัน ในระดับโลกียธรรมให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ดังนั้นการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ จึงยังประโยชน์อย่างมหาศาลต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย พระองค์ได้สั่งสอนให้ผู้คนมากมาย หลากหลาย วรณะ ได้บรรลุธรรมวิเศษตามพระองค์และพันทุกข์ตามพระองค์ได้ แม้พระองค์จะใกล้ปรินิพพานยังได้โปรดแสดงปัจฉิมโอวาทเป็นครั้งสุดท้าย คือ "ภิกษุทั้งหลาย เราขอบอกเธอทั้งหลาย สังขารทั้งปวงมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา พวกเธอจึงทำประโยชน์ตนเอง และประโยชน์ของผู้อื่นให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 216 หน้าที่ 164) ซึ่งเป็นโอวาทที่จะเป็นหลักยึดให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางและหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท

บทสรุป

พุทธประวัติตอนการออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นช่วงเวลาที่สำคัญของประวัติชีวิตของพระพุทธเจ้าที่แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจพระทัย และเป้าหมายที่แนชัดในการค้นหาทางพ้นทุกข์ ซึ่งพระองค์ก็ได้้นำสิ่งที่ทรงค้นพบมาสั่งสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตามพระองค์ด้วย ซึ่งผู้เขียนได้นำหลักเทศนาหาระทั้ง 6 อย่าง ได้แก่ อัสดทา อะทินวะ นิสสรณะ ผละ อุปายะ และ อาณัตติ มาช่วยในการทำความเข้าใจถึงพุทธประวัติตอนการผนวช ตั้งแต่การชี้ให้เห็นคุณและโทษของการออกผนวช ธรรมะที่ทรงค้นพบ อานิสสและประโยชน์ที่ได้รับจากการออกผนวช แนวทางปฏิบัติเพื่อไปสู่การพ้นทุกข์ และการชักชวนผู้อื่นให้รู้ตามสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบ หลักการตีความแบบเทศนาหาระในคัมภีร์เนตติปกรณ์ที่นำมาใช้ในครั้งนี้จึงเป็นตีความแบบค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับที่ได้ช่วยให้ผู้ศึกษาได้เห็นและเข้าใจถึง “การออกผนวช” ของเจ้าชายสิทธัตถะได้อย่างลึกซึ้งมากกว่าที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเพียงไม่กี่บรรทัดมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์พงา เจริญสุขมงคล. (2551). สิทธิสตรีไทยภายใต้พันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิ

มนุษยชน : สิทธิการบวชในพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต.

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2552). **การตีความพุทธศาสนสุภาษิต**. พิมพ์ครั้งที่ 5.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลียงเชียง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). **สอนนาถ-สอนจิต:ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ**. นครปฐม: วิทยาลัยนานาชาติ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.

พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากมล ถาวโร (มิ่งคำมี). (2543). “สถานภาพสตรีในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2538). **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์ ปรีณัติ จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). **คำสอนผู้บวช ภาค 1**. กรุงเทพมหานคร:สมชายการพิมพ์.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2554). **สมุดภาพปฐมสมโพธิกถา :**

วรรณคดีพระพุทธศาสนาภาษาไทย คัมภีร์แสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2551). **45 พรรษาของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 5.

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

